

PUST JE KRIV! PRIPOVED O CERKLJANSKIH LAUFARJIH

Razstava ob 50. obletnici obnovljene laufarije

299

Ob praznovanju 50. obletnice obnovljene cerkljanske laufarije je Mestni muzej Idrija – muzej za Idrijsko in Cerkljansko v Cerkljanskem muzeju odprl stalno muzejsko razstavo z naslovom: *Pust je kriv! – Pripoved o cerkljanskih laufarjih*. Z zbranim gradivom so avtorji razstave uspeli predstaviti zgodovino svoje laufarije, pustne “igre”, ki je postala ena najbolj sklenjenih, kar jih poznamo na Slovenskem, dokumentirati 50 let njenega razvoja ter rekonstruirati vseh 23 likov, ki danes sestavljajo laufarsko družino – njihove larfe, oblačila in rekvizite.

Zgodovina laufarije, čeprav že precej raziskana, je na nekaterih točkah še vedno zavita v meglo. O njenem izvoru se še vedno samo domneva, o njeni obliki pred prvo svetovno vojno pa obstaja le nekaj posameznih (ustnih) pričevanj, na podlagi katerih se z gotovostjo ne da obnoviti skoraj ničesar. Zadnja laufarija “po starem” naj bi se v Cerknem odvila prav v letu začetka prve vojne (1914), potem pa naj bi bili laufarji v času divjanja fašizma nezaželeni in celo prepovedani. Šele s konca tridesetih let obstajajo o laufariji prvi pisni dokumenti, na podlagi katerih se začne pred nami spletati njena zgodba, ki se odvija kot napet akcijski film. V njej “igra glavne vloge” kar nekaj protagonistov. Peter Brelih (1882–1962), cerkljanski rojak, po prvi vojni preseljen v Ljubljano, se odloči, da bi si dal zase (oz. za svojo družino) v Cerknem izdelati tri lesena naličja (Pusta, Ta terjastega in Ta starega), katerih naj bi se spominjal še iz svoje mladosti. To delo je zanj leta 1938, “po spominu in po razgovorih z Brelihom”, opravil lokalni rezbar Avguštin Hadalin, na račun zapisal ceno 30 lir za vsakega od “kosov”, v Ljubljano pa mu jih je dostavil Cerkljan Franc Mezek. Mezkova hčerka Ana, ki danes živi v Kamovcih v Prekmurju, se te poti “k Brelihovim na Linhartovo cesto” še dobro spominja.

Leta 1944 v Etnologu XVII Niko Kuret v kratkem poročilu o Pustnih šemah na Cerkljanskem seznanil bralce s temi “v našem narodopisju doslej skoraj neznanimi pustnimi šemami”, na katere je bil opozorjen mimogrede pri zbiranju gradiva za narodopisno monografijo o jaslicah na Slovenskem. V nadaljevanju pa omenja še, da “nekaj teh lesenih izrezljanih krink (“larf”) v Ljubljani poseduje tudi cerkljanski rojak g. Peter Brelih”.

Drugo vojno so Hadalinove cerkljanske pustne maske nekako preživele pri Brelihovih doma, po vojni aprila 1947 pa jih je Peter Brelih najprej posodil

Gospod in Gospa na razstavi v Cerkljanskem muzeju. Foto: I. Cvetko, 2006

Razstavljena skupina laufarjev v Cerknem. Foto: I. Cvetko, 2006

Etnografskemu muzeju v Ljubljani, kasneje pa vse tri za 2000 dinarjev muzeju tudi prodal. Iz muzejske dokumentacije SEM je razvidno, da je istega leta (1947) Etnografski muzej od Hadalina odkupil še eno leseno naličje, Ta terjastega, tako da je imel muzej leta 1947 v lasti že štiri maske cerkljanskih laufarjev.

Vseh zgoraj navedenih podatkov uradna predstavitev laufarjev ob njeni 50-letnici ne vključuje. Razumljivo, saj so se snovalci razstave osredotočili na dogodke v letu 1956; so pa dokumentirana dejstva potrebna za boljše razumevanje dogajanja v Cerknem iz sredine petdesetih let. Takrat se je namreč na pobudo Petra Breliha in ob strokovni pomoči dr. Nika Kureta (ISN SAZU) sestal "pripravljalni laufarski odbor", zadolžen za obnovitev "stare laufarije". S pomočjo starejših Cerkljanov, ki so se svoje stare "pustne igre" še spominjali, so obnovili vse like laufarske družine in laufarijo tudi javno izvedli na pustni dan, ki je takrat sovpadel na dan sv. Valentina, 14. februarja. Maske (lesene larfe) za to priložnost je moral s pomočjo Petra Breliha v nekaj tednih izdelati Rado Jelinčič (1924–2000), absolvent šole za umetno obrt. Jelinčič je bil takrat zaposlen tudi v delavnicah Lutkovnega gledališča v Ljubljani, kjer sta se zagotovo videvala s Kuretom, ki ga je ob tej priložnosti verjetno nagovoril, da se je polotil tega težkega in odgovornega dela. Pri tem so mu bile za zgled štiri že omenjene larfe iz Etnografskega muzeja, ostale like pa je po opisu in pripovedovanju najprej zmodeliral po navodilih Petra Breliha in kasneje izrezljal. Jelinčič naj bi izdelal 11 od skupno 14 larf, ki so sodelovale na prireditvi, in zanje odboru tudi izstavil račun. Edino naličje, ki ni bilo leseno, je bil Lamant, narejen iz kozličje kože, izdelal pa ga je za to priložnost domačin

Ta kraslav s harmoniko na cerkljanski razstavi. Foto: I. Cvetko, 2006

Janko Pagon. Dve maski (zagotovo Ta starega, iz leta 1938, in, kot kaže, Ta terjastega, iz leta 1947) pa so si prireditelji laufarije sposodili iz zbirke Etnografskega muzeja v Ljubljani in ju na laufariji 1956. tudi nosili. Za naprej si je odbor zastavil nalogo, da Cerkljani v celoti sami poskrbijo za vse svoje maske, saj naj bi sposojene maske iz Etnografskega muzeja vrnili v Ljubljano. Izziv je sprejel rezbar – domačin Franc Kobal, ki je leto poprej sodeloval na prireditvi le kot eden izmed nastopajočih laufarjev (Gospod). Izdelal je manjkajoči leseni naličji, v naslednjih letih pa tudi večino larf, ki danes sestavljajo laufarsko družino.

Dokumentarno gradivo s posnetki obnovljene laufarije 1956 (fotografije uradnega fotografa prireditve Boža Štajerja, Petra Breliha in domačina, fotografa Vinka Tavčarja) je na razstavi obsežno in pregledno izpostavljeno. Iz razstavljenega dokumentacije je razvidno, da je bila prireditev skrbno pripravljena, dobro izpeljana in da je med številnimi domačini, ki so si obnovljeno laufarijo prišli ogledat, požela veliko odobravanja. Mislim pa, da bi avtorji stalne postavitve v Cerkljanskem muzeju obiskovalcem lahko ponudili še spremljajočo projekcijo vsaj nekaj kadrov ohranjenega Brelihovega dokumentarnega filma, posnetega na obnovitvi laufarije 1956. Ob vsekakor zanimivem filmskem gradivu, ki zagotovo govori že samo zase, bi s tem poudarili tudi izjemen podvig organizatorjev in pripravljalnega odbora tega dogodka izpred petdesetih let.

Na razstavi je imenitno razmeščenih in predstavljenih vseh 23 likov, ki danes sestavljajo laufarsko družino. Izvorno najstarejšim, arhaičnim maskam (npr. Pustu, Ta terjastemu in Lamantu), so se v laufariji pridružile tiste z določeno vegetativno simboliko (bršljan, ličje, mah, smrečje, cvetlice), z živalskimi dodatki (kožuh, perje), s simbolnimi rekviziti (lopar, žakelj, koš), maske poklicnih in/ali socialnih skupin (Oštir, Gospod in Gospa, Ta star in Ta stara) in s posebljenimi človeškimi lastnostmi in značilnostmi (divjost, pijanost, “zlehtnoba” in krastavost). Zanimivo je, da se da posamezne like laufarjev iz te zadnje skupine celo prepoznati med nekdanjimi lokalnimi posebneži in “čudaki”. Razstavljeni laufarji so opremljeni tudi z vsemi pripadajočimi rekviziti (lajna, harmonika, metla, košare, koš, šopki, lopar, bat, dežnik, smrečica, vile, palice), ob njihovih figurah pa so po panojih in stenah pregledno razobešeni kratki opisi likov in njihova umestitev v cerkljansko pustno družino.

Obred pustne “ljudske igre” se je, kot sem že omenil, v Cerknem odvijal po nenapisanih pravilih zagotovo že pred prvo svetovno vojno, verjetno pa tudi že mnogo prej. Njen scenarij, kot ga preigravajo danes, je delno rekonstruiran iz pripovedovanj in pričanj domačinov pred letom 1956, delno pospremljen z nasveti stroke (dr. Niko Kuret) ob rekonstrukciji laufarije pred petdesetimi leti, delno pa tudi “avtorsko dopolnjen” v letih, ki so obnovitvi sledila. Čeprav si organizatorji cerkljanskega pusta prizadevajo predvsem likovno podobo, stalnost likov svoje “igre” in obred (ki se vsako leto začneja že kmalu po novem letu), ohranjati čim bolj “tradicionalno”, pa se vsako leto sproti, času in razmeram primerno, zberejo sodniki “cesarsko-kraljeve sodnije” in sestavijo obtožnico Pustu, imenovano *kalamuon*. Ta se zapiše v starem cerkljanskem narečju in na trgu, pred zbranim občinstvom domačinov in množico vedno številčnejših obiskovalcev, prebere obtoženemu Pustu, “krivemu za vse, kar se je v preteklem letu v Cerknem in okolici slabega zgodilo”. V tej igri poskuša Pust večkrat pobegniti, vloga Ta terjastih

Ana Tomelj (rojena Mezek) iz Kamovcev v Prekmurju. Foto: I. Cvetko, 2006

(danes sodelujejo v "igri" uradno trije) pa je, da ga vedno priženejo nazaj. Sledi izrek kazni, ki je po pravilu *smrt z botam*, obredni uboj pa simbolizira zmago pomladi nad zimo. Primer pustne obsodbe (*vapsadbe*) iz leta 1962 je na razstavi izpostavljen tudi v izvorni cerkljanski verziji. Kalamuoni so svojevrsten in edinstven dokument, nekakšno socialno "knjigovodstvo" vsakoletnega dogajanja v lokalni skupnosti, zato upam, da je cerkljanskemu muzeju to petdesetletno dokumentacijo uspelo pridobiti v celoti.

Kot zanimivost povejmo, da laufarija, kljub precejšnji folklorizaciji te prireditve, v svoj scenarij še vedno obvezno vključuje tudi predpustno koledovanje po okoliških vaseh. Pravijo, da gredo *cviern brat*. Šega redno vključuje tudi ples Ta starega z gospodinjami po hišah, pustovanje v Cerknem pa se po pravilu obredno zaključi s *ta kapcinarsko*, plesom, pri katerem se vesela polka izmenjuje z žalostinko, laufarji pa se ob tem valjajo po tleh.

305

Za prikazano na stalni razstavi o cerkljanskih laufarjih z naslovom Pust je kriv! si avtorici razstave Ivana Leskovec in Milojka Magajne zagotovo zaslužita priznanje za dobro, zanimivo in pregledno predstavitev bogate tematske zbirke in razgrnitev dokumentarnega gradiva. Vse priznanje pa gre tudi organizatorju razstave Mestnemu muzeju Idrija – muzeju za Idrijsko in Cerkljansko, ki je dolga leta zbiral fotografije, beležil ustno izročilo in iskal arhivske vire. V letih 1988 do 1991 mu je uspelo pridobiti večino originalnih naličij, dosegel pa je tudi, da so bili leta 1991 Cerkljanski laufarji razglašeni za spomenik premične in kulturne dediščine. In čeprav je Cerkljanski muzej s to postavitvijo "in vitro" predstavil javnosti svojo pustno "igro" kot primer ohranjene in dobro dokumentirane lokalne dediščine, je k sreči taista dediščina "in vivo" ostala prireditve, v kateri se ljudje iz Cerkna in okolice še vedno prepoznavajo in se z njo istovetijo. Laufarija zato ostaja še naprej živi muzej, v katerem se odvija živa ljudska igra, ki jo uspešno interpretirajo člani Društva "Laufarija".

Igor Cvetko